

EMİLE ZOLA'NIN GERÇEK VE REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN YEŞİL GECE ADLI ROMANLARINDA RAHİP/HOCA VE ÖĞRETMEN TİPLERİ

Rıfat GÜNDAY*

Özet

Zola'nın Gerçek ve Güntekin'in Yeşil Gece romanları toplumda önemli söz sahibi olan öğretmen ve din adamı karakterleri üzerine kurulmuştur. Her iki romanda da toplumda kötülük ve haksızlık yapan genelde din adamları iken, haksızlığa maruz kalan veya haksızlığa uğrayanlar için mücadele verenler öğretmenlerdir. Bununla birlikte Zola, ahlaksız, yobaz, hoşgörü ve gelişme karşıtı rahipleri sunarken, aynı zamanda vicdan sahibi, diğer insanlara, farklı inanç ve fikirlere saygılı, adalet yanlısı olma gibi değerlere sahip örnek din adamlarına da romanında yer vermektedir. Güntekin ise "hoca"ları sunarken böyle bir yaklaşım sergilemeyecek şekilde aşağı yukarı tüm din görevlilerini ahlaksız, yobaz veya gelişme karşıtı olarak tanıttığı görülmektedir. Ayrıca yazarlar, bir yandan görevinin gerektirdiği doğrultuda hareket ederek özgür düşünceli, hoşgörülü, dürüst, bilimsel gerçeklere açık ve adalet yanlısı nesiller yetiştirmeye çalışan idealist öğretmenlerden övgüyle söz ederken, diğer yandan görevinin gerektirdiği gibi davranmayıp kişisel çıkarları uğruna çeşitli güçlerin istekleri doğrultusunda davranışlar sergileyen ve sorumluluğunun bilincinde olmayan bencil öğretmenleri eleştirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *Rahip, Hoca, Öğretmen, Din istismarı, Zola ve Güntekin.*

PRIEST/HODJA AND TEACHER TYPES IN THE NOVELS GERÇEK (TRUTH) BY EMİLE ZOLA AND YEŞİL GECE (GREEN NIGHT) BY REŞAT NURİ GÜNTEKİN

Abstract

Truth by Zola and Green Night by Güntekin are novels based on teachers and clergymen, who have an important role in the society. In both novels, characters that give harm and are unfair are usually clergymen, while teachers fight for people who are exposed to and suffer from unfair treatment. In addition, as opposed to corrupted, intolerant, nonprogressive priests, Zola also describes conscientious clergymen who have values, with respect to different beliefs and ideas. But, Güntekin adopts a dissimilar approach and introduces all clergymen as corrupted, intolerant and nonprogressive. On one hand, they praise idealist teachers who make an effort to raise freethinking, tolerant, honest generations that are open to scientific facts and are fair. On the other hand, they criticize selfish teachers who do not act as their job requires, are driven by the demands of certain powers to achieve personal benefits and are unaware of their responsibilities.

Key words: *Priest, Hodja, Teacher, Religious abuse, Zola and Güntekin.*

* Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, SAMSUN.
e-posta: rgunday@omu.edu.tr

1.Giriş

Geçmişten günümüze din adamları ve öğretmenler verdikleri eğitim ya da öğretiler ile toplumların şekillenmesinde önemli aktörler olarak öne çıkmaktadırlar. Kültürel, bilimsel ve teknolojik boyutta gözlemlenen tüm gelişmelere rağmen bu iki aktörün toplumdaki etkin rolleri önemini sürdürmektedir. Ancak geçmişte din adamları toplum üzerinde daha etkiliyken, aydınlanma hareketleriyle birlikte gelişmiş toplumlarda çağdaş eğitim ve öğretmenler daha etkin rol oynamaya başlamışlardır. Emile Zola *Gerçek* ve Reşat Nuri Güntekin *Yeşil Gece* romanlarında bu iki kesimi temsil eden din adamları ve öğretmen rolündeki kişilerin sunusuna geniş yer verirler.

Gerçek adlı romanında Zola, yaşanan toplumsal sorunlar ve eğitim mücadelesinde sürekli iki kesimi karşı karşıya getirmektedir. Bunlardan biri, tarikatçı rahip yetiştiren kilise öğretmenleri, diğeri ise laik devlet okulu öğretmenleridir. Dolayısıyla toplumda iki eğitim sistemi vardır. *Gerçek*, laik inanışla kilisenin, yeni eğitim sistemi ile eski tutucu öğretimin yüzyıllar boyu sürüp giden amansız ve acımasız çatışmasını konu alan bir eserdir. (www.belgeler.com/ blg/hpk/edebi-akimlar 03.03.2012). Ancak bu iki eğitim sistemi kadar bu iki eğitim sisteminin uygulayıcısı konumunda olan rahip ve öğretmenlerin eylemlerinden bakış açılarına, kişiliklerinden söylemlerine kadar sergiledikleri davranışlar da karşılaştırmalı bir şekilde ve bir çatışma atmosferi içerisinde verilmektedir.

Zola, din adamlarını sunarken, özgür düşünce, bilim ve ilerleme karşıtı yobaz ve düzenbaz din adamları ile bunlarla mücadele eden dürüst ve toplumsal gelişme yanlısı din adamlarını birlikte verir. Laik devlet okulu öğretmenlerinin önemli bir kısmı toplumun aydınlık geleceği için uğraş veren tipler olarak tanıtılırken, bazıları çıkarları uğruna gerici güçlerle işbirliği yapan ve mesleki sorumluluklarının bilincinde olmayan tipler biçiminde sunulmaktadır.

Yeşil Gece adlı romanında Güntekin, mahalle mektebi ve medrese hocaları ile yeni mektep öğretmenlerini fiziksel portrelerinden kişiliklerine, davranışlarından söylemlerine ve bakış açılarına kadar betimlemekte ve onlar

hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yazar, zaman zaman söz konusu iki kesimin temsilcilerini karşı karşıya getirerek, tarihsel süreç ve toplumsal bağlamda yaşanan önemli sorunları onların bakış açılarından sunmaktadır. Ayrıca her iki kesimin de eğitim anlayışından örnekler aktararak okura karşılaştırma olanağı vermektedir. "Ali Şahin kimliğinde simgeselleştirilen tipin toplumsal eleştirilerinin merkezinde yer alan konuların başında "eski/medrese eğitim sistemi, "din adamları"ve bunların toplum üzerindeki olumsuz etkileri gelmektedir. Bu bağlamda yapılan eleştirilerin "eski eğitim"/"yeni eğitim", "din adamı"/"fen adamı" gibi ikili karşıtlıklar üzerinden oluşturulduğu görülmektedir." (Börekeçi, 2011:268). Biz çalışmamızda iki eğitim sisteminin temsilcileri "hoca" ve "öğretmen" tiplerini ele almayı uygun gördük, her iki romanda da diğer fen adamlarını çalışmamız kapsamı dışında tuttuk.

Güntekin bu iki kesimden hocaları sunarken aşağı yukarı bütün din adamlarını yobaz, entrikacı, eğitim ve gelişme karşıtı veya miskin insanlar olarak tanıtmaktadır. Bununla birlikte öğretmenleri sunarken, hem Türkiye'nin aydınlık geleceği için çaba sarf eden idealist öğretmenlerin hem de kendi kişisel çıkarı doğrultusunda gerici güçlerle işbirliği yapan ve mesleğinin sorumluluğunun bilincinde olmayan öğretmenlerin tanıtımına yer vermektedir. Böylece okura, idealist olarak tanıtılan öğretmenlerin eksik yanlarını da görme olanağı sunar.

Her iki yazarın da romanlarının baş kahramanları öğretmen rolündeki kişiler iken onların mücadele etmek zorunda kaldıkları hasımları konumundaki kişiler, Zola'nın romanında tarikatçı, rahip yetiştiren kilise öğretmenleri, Güntekin'in romanında da başta medrese hocaları olmak üzere din adamlarıdır.

İncelediğimiz iki romanın da ele aldığı üç temel sorunun birincisi din adamlarının cahil bırakılmış halkı koyun sürüsü gibi gütmeye ve çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaları, ikincisi din adamlarının kendilerinden farklı gördükleri insanlara karşı olumsuz davranış ve tutumlar sergilemeleridir. Her iki yazar da din adamlarının bu tür davranış sergilemelerinin nedenlerini, söz konusu hocaların dinin özünü

kavrayamamış olmalarına ve evrensel insanlık değerleri konusunda yeterince donanımlı olmamalarına bağlamaktadırlar. Üçüncüsü ise bazı öğretmenlerin görevlerinin gerektirdiği doğrultuda hareket etmeyip kişisel çıkarları uğruna çeşitli güçlerin istekleri doğrultusunda davranışlar ortaya koymalarıdır.

2.Şahıs Kadrosu

Her iki romanın da şahıs kadrosuna baktığımızda büyük bir kısmının genelde eğitimcilerden, özelde ise dinî eğitim

veren hocalardan ve laik devlet okulu öğretmenlerinden oluştuğunu görmekteyiz. Zira söz konusu yazarlar, rektör ve milli eğitim müdüründen ilkokul öğretmenine, kilise psikoposları ve medrese hocalarından rahip öğretmenler ve mahalle mektebi hocalarına kadar her eğitim kademesinden kişilerin sunusuna yer vermektedir

Tablo 1: Gerçek ve Yeşil Gece Romanlarında Yer Alan Rahip/Hoca ve Öğretmenler

Din Hocaları		Devlet Okulu Öğretmen ve Yöneticileri	
Gerçek	Yeşil Gece	Gerçek	Yeşil Gece
Crabot	Hafız Eyüp	Marc	Şahin
Philibin	Müderriş Züftü	Öğ.Lis.Md.Savlan	Lise Md.Talip Bey
Fulgence		Akd. müf. Brazer	Sariova M.E. Md.
Gorgias	Zeynel Hoca	Rektör Forbes	İlk.ŞubeMd.Basri Bey
Isidore		Müfettiş Mauraisin	Müfettiş Hulusi
Lazarus		Simon	Mehmet Nihat
Théodore	Hafız Remzi	Mignot	Arif
Cognasse	Hafız Rahim	Rouzaire	
Quandieu		Mazeline	Rasim
Bergerat		Férou	
	Boyabatlı Halil Hoca	Geneviève	
	Hacı Fettah Efendi	Louise	
	Nedim Hoca	Joseph	
	Hacı Emin	Clément	
	Mecit Molla	Charlotte	
	Resai Molla	Sarah	
	Mahalle İmamı	Sébastien	
	Şeyh Naki Efendi	François	
	Efendi Hazretleri	Thérèse	
		Jauffre	Emir D.İlk.Yeni Md.
		Joulin	
		Chagnot	

Yukarıdaki tabloda her iki romanda dinî ve laik eğitim kesimini temsil eden eğitimciler arasında az veya çok özdeş olan kişiler karşılıklı olarak verilmiş, aralarında özdeşlik kurulamayan kişilerin karşılıkları boş bırakılmıştır.

Zola, yaklaşık 10 din hocasına karşılık 22 eğitimci ve öğretmen sunusuna yer verirken; Güntekin 14 din hocasına karşılık 9 eğitimci ve öğretmenin sunusuna yer vermektedir. Burada ters bir orantı söz konusudur, Zola'nın romanında tanıtımına yer verilen eğitimci kadrosundaki kişilerin sayısı din görevlileri kadrosundaki kişilerin iki katını geçerken, Güntekin'in romanında eğitimcilerin sayısı din görevlilerinin sayısından daha azdır. Bunu o dönem din hocaları veya laik devlet okulu öğretmenlerinin toplumlarındaki önemlerine bağlayabiliriz. Zira Fransa'da laik eğitim Türkiye'den çok daha önce yaygınlaşmaya başlamış ve Gerçek romanının yazıldığı dönem Fransız toplumunda çok sayıda laik okul açılmıştır. Oysa Yeşil Gece romanının yazıldığı dönemde Türk toplumunda medreseler ve mahalle mektepleri önemli konumdadır. Modern okullar çok az sayıdadır. Zola'nın romanında Marc ve Simon öğretmenlerin çocukları ve torunlarının da öğretmen olduklarından hareketle 3 kuşak öğretmenden söz edilmektedir. Marc ve Simon birinci kuşağı, çocukları Louise ve Joseph ikinci kuşağı, torunları François ise üçüncü kuşağı temsil etmektedir. Güntekin'in romanında sadece ilk kuşak öğretmenler yer almaktadır.

3. Olumsuz Davranış Sergileyen Din Adamları: Rahipler ve Hoca

Zola din görevlilerinin sergiledikleri olumsuz tutum ve davranışları ciddi bir toplumsal sorun olarak görür. Zira o, "tüm boyutlarıyla insanlığı incelemekteyim" demektedir (Darcos vd., 1986: 435). Gerçek romanı, Fransız Devrimi sonrası ve özellikle de 19. yüzyılın ikinci yarısında tarikatçı rahiplerin dogmatik tavır halini alan davranışlarının toplum üzerindeki etkisini ele almaktadır (Mittérand, 1990: 28).

Gerçek romanının öyküsünde birçok din adamının yaptığı çok sayıda kötülük ve haksızlıktan söz edilmektedir. Romanın din görevlileri kadrosunda yer alan rahip ve papazların çoğu, romanın başından sonuna kadar sergiledikleri olumsuz davranışları ile

okura tanıtılmaktadır. Rahiplerin çıkarları için cinayete kadar varan her türlü kötülüğü yapabileceklerine en çarpıcı örneklerden birisi, Rahip Crabot'nun dostu zengin Kontes Quedeville'in mal varlığına konmak için rahip Philibin ile işbirliği içerisinde, kadının tek varisi olan Gaston adlı çocuğu kaza süsü vererek kuyuya atıp öldürmeleri olayıdır. Planlandığı gibi kontesin mal varlığı rahip Crabot'ya kalır. Crabot ve Philibin bu mal varlığının üzerine çalıştıkları Valmarie Koleji kurarlar:

Rahip Crabot da Philibin'in ardından şatoya yerleşmiş, giderek kontesin sırdaşı, öğretmeni, hatta bazılarına göre, güzelliğini hala yitirmeyen Quédeville'in yavuklusu olmuştu... Rahip Philibin ve Crabot'yu işte o zamanlar tanımıştı. Philibin, çocuğun dadısı ve öğretmeni, Crabot ise Quedeville Kontesi'nin günah çıkaran papazıydı. Kontes, Crabot'yu taparcasına seviyordu. Gorgias bunları söyleyip, hemen Gaston'un ölümüne geçti; arazinin tek mirasçısı kontesin torunu küçük Gaston'u bir gezi sırasında iki papaz ırmağa itmişler, çocuk boğulmuştu. Bu olayı o zaman Gorgias gözleriyle görmüş, ama sırrı yıllarca saklamıştı. Çocuğun ölümünden birkaç ay sonra Crabot, Valmarie'nin tek efendisi, gerçek sahibi olmuştu... Kontesin Valmarie av bekçisi yaptığı kaçak avcının çocuğu, küçük oğlu Gaston'un oyun arkadaşı, Georges Plumet adlı haylaz çocuğun Valmarie Cizvitlerince nasıl yetiştirildiği ve sonunda bir papaz, bugünkü rahip Gorgias olup çıktığı da hatırlatılıyordu. (G.II, 2003: 134,378).

O zaman kontesin bahçıvanlığını yapan kişinin oğlu olan Gorgias bu olaya tanık olmuştur. Bu nedenle, Gerçek romanının ana öyküsünü oluşturan Zéphirin'in tecavüz edilip öldürülmesi olayının faili rahip Gorgias olmasına karşın üstleri konumundaki rahipler Crabot ve Philibin, rahip Gorgias'nın işlediği cinayeti de elbirliği ile örtbas etmenin peşindedirler. Bir pazar günü Maillebois kasabası Hristiyan Kardeşler Din Okulu'nda rahipler dereceye giren öğrencilere armağanlar dağıtacaktır. Bu nedenle Valmarie Koleji Öğretim Başkanı rahip Philibin ve Hristiyan Kardeşler Din Okulu öğretmeni Rahip Fulgence

sabah erkenden orada hazır dırlar. Hristiyan Kardeşler Din Okulu öğrencileri arasında yer alan ve laik devlet okulu öğretmenlerinden Yahudi kökenli öğretmen Simon'un yeğeni Zéphirin, odasında ölü bulunur. Rahipler Fulgence ve Philibin pencereden çocuğun odasına girerler. Philibin, çocuğun yanında bulunan buruşturulmuş küçük kâğıt parçasını alır. Maillebois ilkokulu öğretmen yardımcısı Mignot odadadır ve bunu görür. Bunun üzerine Cizvit rahip kağıtı göstermek zorunda kalır. Kâğıtta "Birbirinizi Seviniz" yazısı, üst kısmında imza gibi katilin ad ve soyadlarının ilk harfleri ve Hristiyan Kardeşler Din Okulu'nun mühürü yer almaktadır. Bu belge elde olduğu için katil mutlaka yakayı ele verecektir. Yalnız o esnada Cizvit papaz Philibin yatağın altında bir şeyler arıyormuş numarası ile "Birbirinizi seviniz" yazısının üst köşesindeki imzalı kısmı kopartır. Sonra da öğretmen yardımcısı Mignot'ya, "Bakin siz de gördünüz kâğıt tomarı masanın üstünde" der. Mignot, üstünde yazı bulunan kâğıdı bir kez daha incelemek için yaklaştığında sağ üst köşesinin yırtılıp koparıldığının farkına varır. Oysa Philibin ilk gösterdiğinde kâğıdın üst kısmının kopuk olmadığını hatırlar.

Rahip Philibin olay sabahı daha başından küçük çocuğun ırzına geçip öldürenin Hristiyan Kardeşler Din Okulu'nda çalışan rahip öğretmenlerden Gorgias olduğunu orada bulunan "Birbirinizi seviniz" yazısının üst köşesindeki imzasından anlar. Ancak rahipler, Simon öğretmeni suçlayarak, hem bu işi kendi içlerinden birisinin yaptığını gizlemeye çalışır, hem de laik cumhuriyet okullarına karşı güçlü bir mücadele başlatma fırsatı yakalarlar. Bu nedenlerle özellikle rahip Philibin suç delilini yok etmeye çalışır. Çocuğun ırzına geçip öldüren öğrenim gördüğü Kapüsen Tarikatı Kardeşler Din Okulu öğretmenlerinden rahip Gorgias olmasına karşın, sırf Yahudi kökenli olması nedeni ile çocuğun halasının beyi laik devlet okulu öğretmeni Simon suçlanarak ömür boyu hapse mahkûm edilir. Onun suçlanması ve mahkûm edilmesinde tarikatçı kilise papazları ve etkileri altındaki kesimlerin önemli rolü vardır.

Hristiyan olmasına karşın, eşinin yeğeni olduğu için sevip sahip çıktığı bir çocuğa kötülük yapması için bir neden yoktur. Simon kendisi Yahudi olmakla birlikte öğrencileri ve insanlar arasında inanç ayrımı yapmamaktadır.

Bu durumda Simon'un suçlanması, yıllardan beri Hristiyan din kitaplarında var olan ve bağınaz papazların öncülüğünde Fransız toplumunda gün geçtikçe artan dinî taassupla açıklanabilir: "Bu suçlama, Hristiyan kitaplarının suçlamasıyla, çağlar boyunca süregelen bir Yahudi düşmanlığının sonucuydu, suları zehirleyen, küçük çocukları boğazlayan hep Yahudiler değil miydi?" (G.I, 2003: 67).

Kırtasiye dükkânı işleten dul Milhomme eltilerden Alexandre'in oğlu Sébastian, Hristiyan Kardeşler Din Okulu'na giden amcasının oğlu Victor'un okulundan çaldığı "Birbirinizi seviniz" yazı örneğini sakladığı dolaptan çıkarıp öğretmeni Marc'averir. Kâğıtta Hristiyan Kardeşler Din Okulu'nun mührü ve Rahip Gorgias'ın parafı bulunmaktadır: "İşte kağıt... İşte küçük Zéphirin'in odasında bulunan kağıttaki yırtık köşe de burası olmalı." (G.I, 2003: 392-393). Bunun üzerine yazı örneğinin benzerinin Hristiyan Kardeşler Din Okulu'nda bulunup bulunmadığını arama emri verildiğinde Zéphirin'in odasında bulunan kâğıdın yırtık parçası okul müdürü rahip Philibin'in odasında ele geçirilir. Cizvit papazı din adamı olmasına rağmen böyle bir haksızlığı yapmaktan çekinmez. Düzenbaz tarikat papazlarının elebaşı ise Valmaie Koleji müdürü rahip Crabot'dur.

Geçen yıl da Hristiyan Kardeşler Din Okulu'nda iğrenç bir olay olmuş, ancak rahipler hemen olayı örtbas edip kapatmışlardır. Buradan da anlaşılacağı üzere, tarikatçı papazlar birbirlerinin düzenbazlıklarını ve günahlarını saklamak için örgütlü bir şekilde çalışırlar. Kiliseler, özellikle de tarikatlar, toplum ve kamu üzerindeki etkilerini sürdürmek istedikleri için hatalarının bilinmesini istemezler. (Pagès, 2008: 114; Mitterand, 1995: 31; Achard-Bayle, 2001 :33 Önbellek-Benzer). Bu tür alçak planları ve iğrenç davranışları din adına çalıştıklarını iddia edenlerin sergilemesi devletin resmi kilisesi tarafından doğru bulunmaz. Kasaba kilisesi papazı Quandieu ve psikopos Bergera'ya göre tarikatçı rahipler, Yahudi öğretmen Simon'a tuzak kurmuşlardır.

Tarikatçı rahipler, sadece kendileri ile aynı dinden ve ırktan olmayanlara karşı değil, aynı zamanda kendileri gibi düşünmeyen, düşünce ve inanç özgürlüğünü savunan, bilimsel gelişmeye inanan insanlara, özellikle de laik

devlet okullarının eğitim ve öğretimine de karşıdrlar.

Rahipler, söz geçiremedikleri erkekleri hanımları aracılığıyla etkilemeye çalışırlar. Geneviève'i kocası Marc'a karşı kıskırtırlar, bunun sonucu kadın eşi Marc'a karşı kırıcı olmaya başlar. Artık o da Simon'un suçlu olabileceğine inanır. Ayrıca büyük annesi ve rahiplerin etkisiyle ikinci çocuğuna hamile olmasına karşın kocasından ayrılır ve büyük annesinin evine döner. Din adamları olmalarına rağmen softa rahipler dinlerce kutsal sayılan aile yuvasını dahi yıkmaktan çekinmezler.

Simon davasına itirazın yapıldığı Yargıtay sürecinde Simon'un suçsuzluğunu, küçük Zéphirin'in ırzına geçip katledenin bir papaz öğretmen olduğunu ispatlamaya çalışan Marc'ı kasabadan atmak için her türlü planı devreye sokar rahipler. Bu kez de Maillebois laik devlet okulunun iki öğretmeni Marc ve Mazeline hakkında ilişki yaşadıkları yönünde iftira kampanyası düzenlerler. Yobaz papazlar, bir araya gelen her erkekle kadının mutlaka ilişki yaşamak zorunda olduğu kanaatinde dirler.

Simon öğretmenin tutuklanmasına neden olan düzmece mektubun mahkeme başkanı aracılığı ile juriye verdirilip yargılamanın seyrinin değiştirilmesi yine tarikatçı rahiplerin işlediği kötülüklerden bir diğ eridir: "*Philibin denen o korkunç adamın işi bu uydurma mektup*" (G.II, 2003: 93). Söz konusu tarikatçı rahipler daha sonraki yargılama süreçlerinde de gerek bizzat kendileri yargıçlar ile gizlice görüşerek, gerekse etkiledikleri çevreler ve basın yoluyla yargıçları yönlendirip kendi suçlarını kapatıp masum bir insanı suçlu gösterirler.

Cizvit papaz Crabot, baron Nathan'dan yardım isteyerek onun evinde öğretmen Marc ile buluşup mahkeme başkanının sahte mektup yüzünden görevi kötüye kullanma suçlamasıyla zor günler geçirdiğini, bu işin kapatılmasını teklif eder. Tarikatçı rahipler yargıçlarla işbirliği içerisinde oldukları gibi, yönlendirdikleri hâkimlerin adaleti yerine getirmeyerek suç işledikleri anlaşılınca da bunun ortaya çıkmaması için başka güçlerden de yardım talep ederek ikinci bir ahlaksızlığa girişirler.

Din adamlarının sergiledikleri ahlaksızlıklara bir diğ er örnek de rahip Théodore'un günah

çıkarmaya gelen evli kadınlarla birlikte olmasıdır. Memur Savin karısını, kadınların kocalarını aldatabilecekleri, eğer kiliseye papaza duaya giderlerse günah olduğunu öğrenip bu tür ihanet sergilemekten kaçınacakları inancıyla kiliseye gönderir, fakat karısı papaz Théodore ile ilişki yaş ar. Kapüsenler tarikatı manastırı rahibi Théodore da dini kendi çıkarları için kullanan birisidir. Bu sayede bir yandan tarikat adına topladığı paralarla kesesini doldururken, öte yandan da yakışıklılığını kullanarak günah çıkarmaya gelen bayanlarla ilişkiye girer: "*Sofu kadınların boy aynası, cennet hırsızı Théodore?*" (G.II, 2003: 305).

Görevi ile bağdaşmayan davranışlar sergileyen olumsuz din adamlarına en çarpıcı örnek ise Kardeşler Din Okulu rahip öğretmeni Rahip Gorgias'dır. Hem katil hem de sübyancı ve ırz düşmanı olarak tanıtılır. Fiziki portresi kişilik özelliği ile örtüşmektedir:

Kirli kılıklı, vahşi ve çirkef tavırlı, alıcı kuş yüzlü adam, evet, Gorgias'dı!... yüzü bir deri, bir kemik kalmış, kamburlaşmıştı, ama burnu, kızıl elmacık kemikleri arasındaki o vahşi alıcı kuş burnu hiç değişmemişti... Dudağının sol yanı her zamanki gibi yukarı kalkıyor, dilinin altından sivri dişleri görünüyordu. (G.II, 2003: 290, 375).

Rahip Gorgias ile eski öğrencisi Polydor ve Victor arasında homoseksüel ilişki söz konusudur. Zéphirin'in de ırzına geçen Gorgias homoseksüel bir rahiptir: "*Ha evet, çok severdim o çocuğu... Boğuk bir ah çekti Gorgias, canavarca tutkuların kemirdiği bu yaşlı adamın, bu eski çocuk kurdunun kırık sesinde, Polydor'dan söz ederken ne garip bir sevgi vardı.*" (G.II, 2003: 311). Hristiyan Kardeşler Din Okulu eski rahip öğretmeni Gorgias ve öğrencisi Victor'un, birinin dinî eğitim veren, diğ erinin de dinî okulda yetişen kişiler olmalarına rağmen geneleve gitmelerinden de söz edilmektedir. Bu kişilerin söylemleri ile eylemleri örtüşmemekte, dolayısıyla gerçek dindarlar olmayıp dini çıkarları için kullandıkları sonucu çıkmaktadır. Simon'un ilçeye döneceği gün Gorgias ve Victor da oradadır. Zéphirin'in odasında bulunan kâğıdı Victor, öğretmeni Gorgias'nın kendisinden aldığı ve birbirlerini sevdiklerini itiraf eder.

Gerçek romanında tarikatçı rahiplerle ilgili bir diğer önemli saptama ise, rahiplerin üstleri, astarlarını zor durumda kaldıklarında rahatça harcayabilirler. Buradan da tarikatçı rahiplerin kendi aralarında bile insanları eşit görmeyip insanlara güçleri oranında ve statülerine göre değer verdikleri anlaşılmaktadır. Yeni dava sürecinde artık üstlerinin kendini korumayacağını farkına varan ve Philibin'in son durumunu bilen Gorgias, *Petit Beaumontais* gazetesinde üstleri olan papazların ne tür dümenler çevirdiklerini yazdığı mektuplarda anlatmaya başlar. Gorgias, rahiplerin, yoz, keyiflerine düşkün ve suç işleyen insanlar olduklarını itiraf eder:

Ben suçluysam, onlar da benim kadar suçlu, benim suçumu örtbas ettiler, bu da yetmiyormuş gibi, başka suçlar da işlediler... Crabot ortalıkta yok... Benimle birlikte işledikleri suçları hepimizin önünde haykıracağım!... Başta Crabot olmak üzere, dinine ihanet eden bütün ödlek, tabansız, yoz, keyfine düşkün efendilerini suçladı. Onların alçaklıkları, dünya zevklerine düşkünlükleri yüzünden kilise can çekişiyordu... Çocuğu okşamak istedim. Masanın yanında oturmuş, ermiş resimlerine bakıyordum. Onu da yanıma çektim, birlikte bakmamız için kucağıma oturttum... küçük Zéphirin'i yere yatırıp üstüne çullandığını, geceliğini yırtıp, bağırması için başına geçirerek çocuğu nasıl kirlettiğini... anlattı. (G.II, 2003: 373-380).

Gorgias, Zéphirin'in ırzına nasıl geçtiğini itiraf ettiği gibi, üstü konumundaki rahip Crabot'nun din adamı kisvesi altında ne tür başka ahlaksız davranışlar sergilediğini de şu sözlerle dile getirir: *"tarlalarda, otların içinde küçük köylü kızlarıyla oynaşmayı seviyordu."* (G.II, 2003: 377).

Jonville köyü papazı Cognasse kendini Tanrı'nın elçisi görür ve özellikle çocuklara karşı dayakçı eğitim anlayışı ile şiddet uyguladığı için hakkında birçok dava açılır. Sonuçlanan bir davada yirmi beş frank para cezasına çarptırılır: *"İki defa sınıfının başarısız öğrencilerine yumruk sallayarak kasabada rezalet çıkardı."* (G.II, 2003: 34). Din adamlarının şiddet içeren eğitim uygulamaları, böylece ve

her fırsatta eleştirilmektedir.

Rahipler, insanlar arasında ayrımcılığı körükleyip, toplumda insanları birbirlerine karşı ötekileştiren, kadınlarla, kızlarla ve hatta erkek öğrencileri ile ilişki yaşayan, bir din görevlisi olarak en çok onların özen göstermeleri gereken hak ve adalet konularında çıkarları neyi gerektiriyorsa o yönde hareket eden insanlar olarak tanıtılmaktadırlar. Sergiledikleri tüm bu davranışların gerçek inançla ve dinle bağdaşan bir yanı bulunmamaktadır. Oysa inançlı olmanın en temel göstergesi ahlaklı, hoşgörülü, adil ve hakkaniyetli olmakla doğru orantılıdır.

Güntekin de medrese ve mahalle mektebi hocalarını Zola'nınkindene benzer bir şekilde söylemleri ile davranışları örtüşmeyen, ırz düşmanı, şiddet yanlısı, cahil, gelişmeye ve değişime karşı, insanlar arasında ayırım yapan, hoşgörüden uzak ve çıkarıcı kişilikleri ile okura sunmaktadır.

Yeşil Gece romanının kahramanı Şahin, İstanbul'a geldiğinin üçüncü ayında bir şehzade düğünü nedeniyle verilen yemekte gördükleri karşısında medrese hocaları ve yetiştirdikleri talebeler konusunda şaşkınlık yaşar. Düğünde bir oyun tertiplenir ve oyunda softalar rol alır. Kadın kıyafeti giymiş bir softa türlü cilveler yaparak diğer bir erkek softayı kudurtur. Erkek rolündeki softa türlü yalvarma ve yakarışlarla onu kovalar. Her iki softanın da söylediği sözler argo ve ayıp ifadeler içermektedir ve onlar bu sözleri halkın ve medrese öğrencilerinin önünde sarf ederler. Şahin öğretmene göre bu oyun medresenin gerçek yüzünü göstermektedir. Burada hocalar, gerçek dindar insanlar olmaktan çok şehvet düşkünü insanlar olarak tanıtılmaktadır.

Hafız Remzi Efendi de, Nedim Hoca gibi din adamına yakışmayan davranışlar sergilemektedir:

Yanık sesiyle Kur'an okumaya başladığı zaman insana varlığını unutturan, gözünde yaşlar, yüreğinde çarpıntılarla yedi kat göklere yükselen, fakat aynı ağızla küfretmeye, kavga etmeye başladığı zaman insanı insan olarak dünyaya geldiğinden utandıran Hafız Remzi... Sesi gibi yüzü de güzeldi... Sofu ihtiyar hanımlar bile bu güzel sesli

hafızın terütaze çehresinde tecelli eden Cemal-i İlâhî'ye hayrandı. Hafız Remzi pek yüksek gönüllüydü. Her kadına yüz vermezdi. Çok kere yaşlı dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara tercih ederdi... Mevlüt okumak, yahut şeriat mahkemelerinde işlerine bakmak bahanesiyle birçok evlere girip çıkardı. (Y.G., 1990: 22).

Hafız Remzi'nin kadınlar ile ilişki yaşamayı rahip Théodore'u hatırlatmaktadır. Zeynel Hoca, kadınları medrese kapısına dadandırdığı için Hafız Remzi'yi döver: "Şeriat mugayir bir şey gördüğü zaman isyan etmeyi, bir günah işleyenleri sade Allah'a havale etmeyerek dövmeyi eli eriştiği yerde fenalık etmeyi, halis müslümanın vazifesi bilirdi..." (Y.G., 1990: 23-24). Dolayısıyla verdiği eğitim ceza ve şiddet eğilimidir. Benzer eğilim, Gerçek romanında papaz Cognasse'ın uygulamalarında da görülür. Dinin özü olan sevgi öğretisi yerine, dini şiddet ve korkuyla bağdaştıran bir anlayış içerisinde dirler. Fizikî portresi, Zeynel Hoca'nın sert ve acımasız biri olduğunu gösterir. Güntekin din adamını kişiliğine uygun bir fiziksel portre ile betimler: "İyi kahramanlar fizik olarak da iyidirler. Kötülerin ise ruh dünyaları suratlarına ve fizik yapılarına aksetmiştir. Âdeta kriminal tipler olan bu kahramanların daha tanıtımından fena işler yapacakları bellidir." (Yalçın, 1992: 126). Öte yandan yüz betimlemesi Gerçek romanındaki rahip öğretmen Gorgias'a benzemektedir:

Onu görünce ısırmaya hazırlanmış yırtıcı bir hayvanın dişlerine benzeyen sivri, uzun dişleriyle güldü... Zeynel hoca uzun boylu, sopa gibi dik vücutlu, gayet haşin dik kafalı, geçimsiz mutaassıp bir softaydı. Keskin sivri yüzünde sivri dişleri, bir yana çarpılmış uzun bir burnu vardı. (Y.G., 1990: 14-22).

Din adamlarının şiddet yanlısı eğitimine bir diğer örnek de kendisine hafız olarak yetiştirmesi için gönderilen mahalle imamının oğlunun, Hafız Rahim'in dayakçı ve baskıcı eğitim anlayışı ile yüklediği ağır yük sonucu ölmesidir: "Ondan, sade talebesi değil, konu komşudaki saçlı, sakallı adamlar bile korkardı. Az buçuk tembellik, avarelik eden çocukların başına kocaman sopasını indirdiği vakit Allah yarattı demezdi." (Y.G., 1990: 98).

Şahin, yaklaşık altı yıl medresede kalmıştır, ancak hatırlayabildiği hiç bir iyi anısı yoktur. Ya yukarıda sözü edilen dinle bağdaşmayan basit oyunları, ya arkadaşı açlıktan ölürlen tok olanların ekmeklerini paylaşmayı, ya da ekmek ve yemek bulmak için ramazanda köylerde ilahi söyleyip dolaşmalarını hatırlar. Şahin öğretmen tüm bu olumsuzlukların sorumluluğunu, görevlerini layıkıyla yapmayan ve toplumun gelişmesine katkı sağlamayan din hocalarına yükler. Yazar, din adına çalıştıklarını söyleyenleri tembellikle suçlamakta ve eleştirmektedir:

Açlığın, sefaletin Anadolu köylerinden başlarında bir yırtık sarık, sırtlarında birer meşin heybe ile sürüp getirildiği alil, ebleh mütereddi, yarı meczup çocuklar,... Vaktiyle orada Ispartalı hasta bir çömez vardı. Aç açına çalışmaktan verem olmuştu. Hala da eski bir kerevetin üstünde nöbetten titreye titreye çalışmaya devam ederdi. Şahin hocadan başka kimse bu zavallının yanına uğramazdı... Hasta, kemikleri çıkmış, kansız yüzünde hummadan parlayan gözleriyle ona yalvarmış:

-Kaymaklı ekmek kadayıfı, demişti. (Y.G., 1990: 24-25).

Medrese hocalar tarafından dini bir eğitim verilen yer olmasına rağmen, dinin emrettiği "komşusu aç iken tok yatanlar bizden değildir" sözü doğrultusunda hareket edilmeyip, aç çocuğa yeterince önem verilmemekte, çocuğun ölümü karşısında dahi Halil Hoca bencilce davranabilmektedir: "Sen ona değil; sana, bana hayıflan." (Y.G., 1990: 25).

Gerçek romanında tarikatçı düzenbaz, bilimden uzak, tutucu rahiplerle aydın ve güçlü bir Fransa yaratılamayacağından söz edilirken, Yeşil Gece romanında da miskin, maddi ve manevi yönden zayıf hocalarla dünyayı yeşil sancağın bayrağı altında birleştirecek bir devlet ya da halifeliğin sürdürülemediğinden söz edilmektedir.

Somuncuoğlu Medresesi öğrencisi Şahin, akli ve ilmi delillerle ahiret ve ruhun ölümsüzlüğü konularını öğrenmek ister, bu konuyu medrese âlimlerine sorar, kendisini tatmin edici bir cevap alamaz. Değişik kitaplara

kaynak olarak başvurur. Ancak bu konuda "maddiyun" a başvuramaz çünkü onları dinsiz ve ahlaksız olarak görür: "Onların... Sade Allah'a isyan etmiş birtakım ahlâksız zındıklar olduğunu biliyordu." (Y.G., 1990: 31). Başvurduğu ihtiyar bir muharrir olan Efendi Hazretlerinin Şahin'in sorusuna verdiği cevap çok ilginçtir. "Hak bir, Muhammed onun Resulüdür" der gidersen... -Dediğim gibi ye, iç. Dünyayı kendine zehretme." (Y.G., 1990: 34). O da dini konuda akla uygun bir cevap veremediği gibi, adeta aklın doymasına değil de midenin doymasına önem verip kalanı boş verir. Şahin, aklını kurcalayan sorunun cevabını bulmak için İstanbul'da müracaat ettiği hocaların çoğunun dinî konularda bilgisiz ve laubali olduğunu görür. Burada yazar, fikirleri ile halk üzerinde etkili olan hocaların bilgilerinin dinî açıdan olduğu gibi bilimsel açıdan da insanları ve toplumu geliştirmeye yönelik olmadığını belirtir.

Yeşil Gece romanında tarihten günümüze din adına yapıldığı söylenen olumsuz olaylar, tarih kitapları eleştirilmektedir. Aynı şeylerin eleştirisi Gerçek romanında da vardır. Gerçek romanında rahipler tarafından din, hep yakıp yıkan, cezalandıran, şiddet yağdıran insanlara korku saçan bir olgu olarak tanıtılırken, Yeşil Gece romanında da dinin negatif olarak tanıtılan yanlarına dikkat çekilir. Zola'nın romanında Hıristiyanlığın ilk yıllarında İsa zamanındaki dinden övgüyle söz edilir ve sonradan tarikatçı kiliselerin dini özünden saptırdığı söylenirken; Güntekin bir yandan Müslümanlığın ilk dönemde temiz kaldığından bahsettiği halde, arkasından okuduğu tarih kitaplarına göre ilk zamanlarda da Müslümanlığın şiddet yanlısı olduğu düşüncesine vurgu yapmaktadır: "öteden, beriden eline geçen tarih kitaplarını okudukça anlıyordu ki, geçmiş zamanların da şimdiki zamanlardan kalır yeri yoktur." (Y.G., 1990: 29). Bu da yazarın düşüncelerindeki ikilemi ya da çelişkiyi ortaya koymaktadır.

Şahin öğretmenin ilk görev yeri olan Sarıova'da da hocalar olumsuz tipler olarak tanıtılmaktadırlar. Kasabanın gizli gücü sayılan köse sakallı Eyüp Hoca'nın güdümünde hareket eden softaların baskısı yüzünden Şahin'den önce kasabada görevli özgür düşünceli öğretmen, orada görev yapamayıp ayrılmak zorunda kalır. Hocalar kendileri gibi düşünmeyen öğretmenlere buldukları kasabada görev yapma ve

yaşama olanağı vermek istemezler. Gerçek romanındaki Crabot gibi, bu köse sakallı Eyüp Hoca da kasabanın gizli gücü gibidir:

Şahin Efendi, Sarıova'ya geldikten birkaç ay sonra yeni bir şey keşfetmişti. İlk geldiği gün Maarif Müdürünün odasında tanıdığı kuru, kılıksız softayı bazen mutasarrıfın arabasında, bazen fırka katib-i mesulünün yanında, bazen belediye dairesinde görüyordu. Sonra, bütün medreselere, tekkelere, eşraf evlerine girip çıkıyordu. Onu her yerde aynı ehemmiyetle karşılıyorlardı... Şu neticeye vardı ki bu adam kasabanın gizli ruhudur. (Y.G., 1990: 64).

Yobaz hocalar, adeta papazlar gibi kendilerini toplumda ayrıcalıklı bir konumda ve kutsal varlıklar olarak görmektedirler. Kasabada bir gün bir delikanlı ile medrese öğrencisi arasında çıkan kavgada delikanlı medrese öğrencisinin kafasına kamışla vurmuş, yaşanan bu sıradan olayı softalar sarığa saldırı olarak kabul edip ayaklanmış ve yenilikçi ya da din düşmanı olarak gördüklerine saldırmışlardır. Toplumda hocalar tarafından yürütülen sarıklı-fesli, gerici-ilerici ayırımı söz konusudur. "Kasaba halkı cehalet ve fakirlik nedeniyle medresenin, taassubun, irticanın ve din istismarcılarının elinde oyuncak haline gelmiş, bu nedenle softaların isteklerine kolayca boyun eğmektedirler." (Şeker ve Durmuş, 2009: 574). Hafız Eyüp, Şeyh Naki Efendi'yi ziyaret ettikten sonra karışıklık yatıştır. Burada yazar din adamlarında olması gereken meziyetler arasında yer alan hoşgörü ve bağışlama gibi erdemlerin medrese hocası ve talebelerinde olmamasını eleştirmektedir.

Softa ve sinsî düzenbaz Hafız Eyüp, softaların istediği istikamette hareket etmeyen Şahin öğretmeni okuldan attırmak için fırsat kollar. Şahin öğretmenin medrese eğitimini bırakıp öğretmen okuluna giderek öğretmen olmasını doğru bulmaz. Devlet ilkokulundaki öğretmenliği bırakıp medrese hocalığına geçmesini önerir. Ancak Hafız Eyüp'ün bu teklifi bir tezgâhtır, bir başka müderrisin gelmek istediği göreve onun adını karıştırarak, Şahin öğretmeni kasabada softaların dışında bir güç sayılan İttihat ve Terakki kâtibi ile kavgalı duruma getirmektir. Zira o müderris kadrosuna atanmak isteyen kişi İttihat ve

Terakki kâtibi Cabir Bey'in akrabasıdır: "Eyüp Hoca'nın hesabı... Şahin Efendinin çanına ebediyen ot tıkamak demektir." (Y.G., 1990: 87).

Hafız Eyüp'ün Şahin öğretmene ikinci tezgâhı onu bir mahalle imamının kızı ile evlendirme girişimidir. Böylece kendince Şahin öğretmeni dindar birisi ile evlendirip bu yolla softaların safına çekmek ister. Üçüncü tezgâhı ise, düşük faiz ile borç vererek ucuz bir fiyatla bağ teklif eder. Bir hafızın faizle borç para teklifi, softaların ne denli gerçek dindar olduklarının sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu örneklerden hareketle dinci geçinen hocaların para, mevki ve güzel kadın gibi vasıtalarla çok rahat kandırılabilirdikleri vurgulanmaktadır.

Âlim müderris Züftü Efendi Sarıova gazetesinde "Sarığa hürmet vecibesini" başlıklı bir makale yazar. Makalesinde bayrak ve sarık benzerliğine dikkat çeker. Aslında böyle bir yazı ile bazı yeni düzenlemelerle geçmiş sistemin devam etmesinden yana olan müderris Züftü Efendi, eski eğitim sistemi ve softalara karşı mücadele başlatan inkılapçı ve cumhuriyetçi öğretmenlerin önünü kesmek ister.

Softalar öteki olarak gördükleri, kendi düşüncelerinde olmayanlara karşı kin ve düşmanlık besler, aynı şey *Gerçek* romanında tutucu rahiplerde de vardır. Oysa dinler insanlara kardeş olduklarını ve aynı soydan geldiklerini bildirir. Hatta İslam dini "birbirinizi seviniz, birbirinizi sevmedikçe Müslüman olamazsınız" der. *Gerçek* dinde ötekileştirme, dışlama yokken, *Yeşil Gece* romanında softa müderris ve hocalar, *Gerçek* romanında da yine softa rahip ve papazlar, insanlar arasında ayırım yapmaktadırlar. "Reşat Nuri Güntekin'in din adamlarını eleştirisi, belki de Zola'nın *Gerçek* romanında eleştirdiği Frer Kardeşler Din Okulu öğretmenlerinin tutucu davranışlarına dayanmaktadır." (www.yasamvesaglik.com/.../32976-resat-nuri-guntekin-edebi-kisiligi... 5.10.2011Önbellek). Rahip ve hocaların yönlendirmeleri ile aynı ülkenin çocukları arasında ayrımcılık yapılması iki yazar tarafından da hoş karşılanmamaktadır.

Papaz Crabot ve Philipin, Marc öğretmenin çanına ot tıkamak ve kasabadan kovmak için fırsat kolladığı gibi özellikle de Eyüp Hoca başta olmak üzere softa hocalar Şahin

öğretmenin açığını kollayarak onu kasabadan kovmaya çalışırlar. Hocalar, devlet ilkokulu ve öğretmenini dinsizlik kampanyası ile zor durumda bırakıp orada okuyan öğrencileri kendi saflarına çekmeye çalışırlar. *Gerçek* romanında rahipler tarafından Simon öğretmen Yahudi olduğu için yahudilik propogandası yapmakla suçlanırken, *Yeşil Gece* romanında da Şahin öğretmene karşı farmasonluk suçlaması ve çocuklara Hristiyanlık propogandası yapıldığı suçlaması söz konusudur.

Şahin öğretmenin bir türlü açığını bulamayan softa hocalar, kötü şöhreti olan bir kadını ayarlayıp okula gönderirler. Böylece Şahin öğretmeni kadınla okulda basıp onu ahlaksızlıkla suçlayarak defterini dürmeyi planlarlar. Bir gece yabancı bir bayan okula, Şahin öğretmenin lojmanına gelir ve kimsesi olmadığı için geceyi orada geçirmesi yönünde rica eder. Sabah erkenden Şahin öğretmen yabancı kadının durumunu bildirmek için karakola giderken okulun öğretmenlerinden Arif Hoca'ya rastlar ve durumu anlatır. Şahin'in dürüst olduğu kadar namuslu da olduğunu gören Arif Hoca kadın olayının ona softaların kurduğu bir tuzak olduğunu, kendisinin sabahın erken saatinde okula gelmesinin de nedeninin bu olduğunu itiraf eder. Rahiplerin benzer planları *Gerçek* romanında da Marc ve aynı okulun bayan öğretmeni Mazeline için kurgulayıp onlara iftira atarak okulu yıpratmaya çalıştıkları görülmektedir.

Hocalarla ilgili bir diğer olumsuz örnek ise türbe yangını nedeni ile Sarıova lisesi Fransızca ve matematik öğretmeni Mehmet Nihat'ın suçlu gösterilmesidir. Hocalar ve yönlendirdikleri softalar sırf içki içtiği için Nihat öğretmeni suçlarlar. Ayrıca Nihat efendinin din ve memleket sevgisi olmadığını söylerler. Aynı şey Simon öğretmen için de söylenir. Softalar, hâkim oldukları bir kasabada kötü örnek olarak gördükleri bu tip insanlara yaşam hakkı tanımak istemedikleri için onları suçlarlar. Yakılan türbe davasına bakan yargıcın odasına girip çıkanlar arasında hocalar da bulunmaktadır, tıpkı Simon davasına bakan yargıcın odasına tarikat mensubu rahiplerin girip çıktığı gibi. *Gerçek* ve *Yeşil Gece* romanlarında, suçsuz öğretmenlerin rahip ve hocaların başı çektiği softalar tarafından suçlu gösterilmesi ve yargıçlara baskı yapılarak

tutuklanmaları söz konusudur.

Nihat'ın hanımı önce, türbe yangınının olduğu saat kocasının evlerinde olduğunu söyler, daha sonra softa hocaların yönlendirmesi ile ifadesini değiştirir ve yalancı tanıklık eder. Aynı şekilde softa hocaların baskısıyla daha önce türbe yangınının olduğu akşam Nihat öğretmeni kasabanın uzağında bir çeşme başında gördüğünü söyleyen yanık yüzlü İsmail Ağa adındaki çoban ifadesini değiştirir. Bu değiştirme esnasında, sonraki ifadesi daha kabul görsün diye sözlerine dinî terminolojiyi de ekler (Y.G., 1990: 173). Sonuçta dindar olduğunu söyleyen her insanın gerçekte dinin gerektirdiği ölçüde doğru insan olamayabileceği gösterilerek, namaz kılan çobanın gerçeği bilmesine rağmen, yobaz güçlerin etkisiyle yalan tanıklık yapıp masum bir insanın cezalandırılmasına katkı sağlaması eleştirilmektedir. Zira dinlerce yalan söylemek büyük bir günah olarak görülür. Benzer şekilde Gerçek romanında da tarikatçı papaz ve softaların baskısıyla tanıkların ifade değiştirmesi söz konusudur. Bu olay sonucu Nihat öğretmenin ailesi dağılır. Zira softa güçlerin etkisinde olan çocukları ve öğrencileri de Nihat öğretmeni yuhalayanlar arasında yer alırlar. Dolayısıyla softa hocalar hem kendi büyüttüğü çocuklarını hem de eğittiği öğrencilerini öğretmene karşı tavır almaya teşvik ederler. Oysa İslam dininde anne ve baba hakkı önemli görülürken aynı zamanda İslam dininin ileri gelenlerinden Hazreti Ali "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum" diyerek öğretmenin değerini vurgular. Bu durum hocaların dinin özünü anlamaktan ne denli uzak olduklarını göstermektedir: "Bu adamların en affedilmez şenaatleri talebeyi hocasına karşı kıskırtmalarıdır. Fakat onlar bununla da kalmazlar, öz evlatları babalarına karşı ayaklandırırlar. Türlü dedikodularla karımı, çocuklarımı bana düşman ettiler" (Y.G., 1990: 160).

Yeşil Gece romanında yaşanan bu durumların gerçek din ve dindarlıkla hiçbir bağlantısı yoktur, zira gerçek dinde aile her zaman kutsaldır, eşler arasına girmek ya da çocukları büyüklerine karşı kıskırtarak kötü davranmalarına neden olmak günahdır.

Softa hocalar, bu olaydan yeni mektebe karşı saldırı fırsatı elde edeceklerdir. Asıl amaç

medreselerin önüne geçeceğini düşündükleri yeni mektebe zarar vermektir. Öğretmenin suçlanması, yeni eğitim sisteminin suçlanması demektir: "Medresemize, ilmimize köhne diyorsunuz. Yeni mektep, yeni ilim haltı yiyorsunuz, öyle mi? Alın size yeni ilmi okutan hocayı... Yetiştireceği talebe memleketi, şeriatı ateşe verecek." (Y.G., 1990: 165). Softalar türbe yangınından kendi emellerine ulaşmada araç olarak yararlanmak isterler. "Din adamı ve onların peşinden giden geniş kitle, cemiyetlerin ilerlemesinde en tehlikeli engeldir." (Emil, 1984: 315). Bu olay sonrası softa partileri hücumla geçer. Avukat İhsan bu davayı eski fikirlerle yeni fikirlerin mücadelesi, bir ideal meselesi olarak görür. Aynı şey Gerçek romanında da Simon'un avukatı ve özellikle de Marc öğretmen tarafından dile getirilir.

Sözde vatani ve İslam dinini sevdiklerini ve hizmetinde olduklarını iddia eden softa hocalar, Birinci Dünya Savaşı patlak verince, "askere gitmemek için ağın içindeki balıklar gibi haftalarca çırpınıp durdular." (Y.G., 1990: 184). Son olarak da Yunanlıların kasabayı işgali sırasında softa hocalar, kasabayı ilk terkedenlerin başında yer alırlar. Öte yandan Hafız Eyüp Yunan komutanını çiçeklerle karşılar ve Türk hükümetinden aslında memnun olmadığını, Yunanlıların kendilerine büyük hürriyet vereceğini bu nedenle onlarla anlaşacağını açıklar.

Yunan komutan da işgal sırasında Sarıova kasabasında Müslümanların canına ve mallarına bir şey yapılmayacağını bildirir. Yunanların politikası, işgal sürecinde dindarları yanlarına çekmektir. Yunan komutanlığı, Hristiyan ahaliye bir kötülük durumunda bunun hesabının sorulacağını, ahalinin işiyle, gücüyle, ibadetiyle meşgul olabileceğini bildirir ve münevver Müslümanların halka Yunan devletinin din hürriyeti verdiği yönünde vaaz vermelerini ister. Vaaz vermek üzere görevlendirilebilecek hocaların, Eyüp Hocanın yardımıyla listesi yapılır.

Emperyalist güçlerin Afrika kıtasında halka İncil dağıtıp onları öbür dünya ile meşgul olmaya teşvik edip uyuturken, kendilerinin asıl planları olan kıtanın maden değerlerini elde etmeye çalışmaları gibi Yunanlı komutanın bu yaklaşımı da mollalara size ahretle ilgili konularda sonsuz özgürlük veriyoruz, siz

ahiret işleriyle istediğiniz kadar meşgul olun, biz de bu arada ülkeyle ilgili planlarımızı rahat rahat gerçekleştirelim şeklindedir.

Din adamları olduğu söylenen kişiler düşmanla işbirliği yapan, kendi ideolojilerini korumak uğruna vatan topraklarını satabilen ve kendileri gibi düşünmeyenlere yaşam hakkı tanımayan kişiler olarak sunulurken, öğretmenlerin bir kısmı düşmana karşı açıkça cephede mücadele veren, bir kısmı ise farklı stratejiler planlayıp milletine hizmet etme amacıyla hem askerlere hem de halka yardım eden kişiler olarak tanıtılmaktadır.

Cumhuriyet ilan edilince de kılık değiştirerek şapka takan Eyüp Hoca, dış görünüşü başka içi başka münafıkları anımsatan davranışlar sergilemekten geri durmaz. Güntekin, hocaları eleştirirken, eskiyi açıkça savunanları daha dürüst bulmakta, döneme ve duruma göre değişik davranış sergileyen riyakâr hocaları ise toplumun ve ülkenin geleceği için çok daha tehlikeli görmektedir.

Romanın yazıldığı dönemin hakim görüşü, Türk toplumunu dinsiz olarak yetiştirmek değil; dini, gericilik, bağnazlık ve yobazlık düzeyine indirgeyen medrese çevreleri ve softaların hakimiyetinden kurtarıp dünyadaki bilimsel ve toplumsal gelişmeleri okuyabilen aydın din adamları yetiştirmektir. Ancak, Gülemdam (2010: 326-328) *Yeşil Gece* romanını dini ve din adamını tamamen olumsuz ele alan romanlar arasında göstermektedir. Ona göre, yazar romanında sadece kötü din adamlarına yer vermiş, toplumun yararına çalışan din adamlarına ise hiç yer vermemiştir. *Yeşil Gece* romanı gibi romanların temel sorunsalı "parçayı bütün yerine koyma veya özeli genelleştirme hatasından" (Kaplan, 1997: 254) kaynaklanmaktadır. "Koca romanda bir tane olsun merhametli, insan sever din adamı yok. Hepsi jurnalcı, çıkarıcı, kendi çıkarı için başkasının gözünü oymaya hazır!" (Naci, 1995: 136). Erol (2012)'a göre ise yazarın romanda kullandığı bazı ifadeler, din ticareti yapan bir kısım çıkarıcı, gerici softayı genellemeye ve tüm din ehlini bu çerçeveden değerlendirmeye yönelik bir nitelik taşımaktadır. Düzenbaz, saldırgan yobazların ön plana çıkarılarak toplumun diğer kesimini temsil eden doğru dürüst din adamlarına pek yer verilmemesi romanı belli ölçüde güdümlü kılmıştır.

Yavuz'a göre de (2008: 85) Güntekin'in bu tutumu nedeniyle eserini "güdümlü" olarak tanımlamak daha doğrudur.

4.Olumlu İmaj Sahibi Gerçek Din Hocaları

Zola, olumsuz olarak sunduğu rahiplerin yanında olumlu davranışları ile tanınan örnek rahiplere de romanında yer verir. Dinî bir inanca sahip olmayan Marc öğretmen, genelde papazları sevmediği halde, içlerinde dürüst, hoşgörü sahibi ve gelişmeden yana bulduklarına saygı duyar. Saint-Martin Kilisesi rahiplerinden kırk üç yaşındaki Quandieu bunlardan birisidir. Zéphirin cinayeti ile ilgili olarak papaz Quandieu, Simon'un böyle bir kötülük yapmayacak birisi olduğuna inandığını belirtir.

Resmi kilise psikoposu Bergerat da batıl inançlara ve dinî inançların kişisel çıkarlar için kullanılmasına karşı çıkan, dürüst, adalet yanlısı ve hoşgörü sahibi örnek bir din adamı olarak tanıtılır. Maillebois kasabası Saint-Martin Kilisesinde yaptığı pazar ayininde psikopos Bergerat, Simon davasına da göndermede bulunarak şu düşünceleri dile getirir:

Batıl inançların gittikçe artmakta olduğunu, Kapüsenlerin manastırlarını pazar yeri haline getirip, din ticareti yaptıklarını söyledi. Durumu herkes anlamıştı, bu taş yalnız Rahip Théodore'a değil, onun ardındaki Crabot'ya da atılmıştı. Psikopos hazretleri sözlerini bağlarken Fransız kilisesini her zaman gerçeğe ve adalete bağlı bir kilise olarak görmek istediğini söyledi. (G.I, 2003: 161).

Devlet kilisesi papazları, Cizvitler, Kapüsenler ve Hristiyan Kardeşler tarikatlarının çevirdikleri dolaplardan rahatsızlık duyarlar, söz konusu tarikatların gerçek dine ve inançlı insanlara zarar verdikleri düşüncesindedirler. Bir pazar ayininde rahip Quandieu halka bu gerçekleri anlatmaya çalışır: "Bu bezirganlar, gerçek ve adalet için yeryüzüne inen İsa'ya ihanet içindeydiler, artık alçaklıklarını haykırmamanın zamanı gelmişti." (G.II, 2003: 138). Dürüst bir din adamı olarak tanıtılan kasaba kilisesi rahibi Quandieu'nün şahsında gerçek dinin doğruluğu, adaleti ve kardeşliği öğütlediğinden söz edilmeye çalışılmaktadır.

Yeşil Gece romanında Gerçek romanının aksine aşağı yukarı tüm din adamları olumsuz tipler olarak tanıtılır. Medrese hocası Hacı Fettah Efendi'nin tanıtıldığı sahnelerde onun hakkında pek olumsuz birşeyden söz edilmez. Olumsuz bir yanı olmayanlar da korkak davranmakla ve zulme boyun eğmekle eleştirilmektedirler:

Müderislerin arasında gerçi kendi yağlarıyla kavru lan mütevazi adamlar da vardı... Şahin hoca bir kısım müderisleri evvela acıyarak seyretmişti. Fakat, sonra onlardan da soğudu. Bu kadar miskinlik, bu kadar can ve ekme k kaygusu yeşil ordunun fedailerine yakışır mıydı? Böyle zamanlarda onlardan beklenen şey böyle her zulme, her harekete miskin miskin "Eyvallah" deyip boyun eğmek miydi? (Y.G., 1990:27-28).

Zola, tüm din adamlarını olumsuz insanlar olarak görmediği gibi, tüm dindar insanları da yobazve çıkarıcı olarak değerlendirmemektedir. Yazdığı tezli romanda karşı taraf olarak gördüğü bir kesimi sunarken objektif bir tavır segiler. Bu tür dindar insanlara en güzel örnek Simon davasında jüri başkanı olan mimar Jacquin'dir: "Jüri başkanı mimar Jacquin, sof u ama dürüst bir insandı... sevgi ve adalet yüklü. İsa'ya inanan iyi yürekli dindarlardan." (G., 2003: 390-391).

Rahipler tayfası, yobazlar, parayla tutulmuş sokak serserileri jüri üyeleri üzerinde kamuoyu etkisi yaratmaya çalışır. Ancak o, yobaz tarikatçı rahiplerin ve çevrenin baskısına boyun eymeyip vicdanının sesini dinleyerek hareket edecek kadar kişilikli bir insandır. Tüm dava boyunca tarafsız davranış sergileyen Jacquin toplumdaki aydın düşünceli ve demokrat dindar insanlara en güzel örnektir.

Yeşil Gece romanında da Arif öğretmen örnek dindarlardan birisi olarak sunulur. Şahin öğretmene kadınla tuzak kuran softa hocaların kendisine okulun baş öğretmenliğini vaat etmelerine rağmen, Şahin öğretmenin böyle birisi olmadığını gören Arif öğretmen dürüst insandan yana tavır alıp, kişisel çıkarlarını kutsal gördüğü değerlerin önüne geçirmeyen örnek bir dindar olarak tanıtılır. Bu örnekten hareketle Güntekin'in de tüm inananları kötü göstermediği, gerçek inanan Müslümanları

örnek insanlar olarak göstermeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki eleştirmenlerin Güntekin'in tüm din hocalarını olumsuz tipler olarak gösterdiği yorumlarına katılmakla birlikte yazarın dini, tamamen olumsuz ele aldığı söylemek pek doğru bir yaklaşım değildir. "Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınması sebebiyle radikalliği ön planda olan ve bir propaganda özelliği taşıyan Yeşil Gece, esas itibarıyla idealist bir öğretmenin kendi iç çatışmalarından yola çıkarak yine ideal bir nesil yetiştirme çabasını başarılı bir şekilde anlatmıştır. Fakat bunu yaparken işlediği temanın ölçeğinden biraz sapmış, fikrinin savunuculuğunu yapmak adına dinî bir önyargı oluşturmuştur. Oysa Reşat Nuri'nin anlatmak istediği sadece çıkarıcı, gerici bir avuç softaya ve hurafecilere karşı mücadeledir." (Erol, 2012). Zira Şahin öğretmenin anlatıldığı sahnelerde kendisinin dinin özüne sadık bir müslüman olarak tanıtıldığı gibi, Arif öğretmen de örnek bir dindar olarak görülmektedir. Romanda olumsuz din adamları ön planda tutulmakla birlikte, olumlu yanları ile sunulmasalar da en azından olumsuz olarak da gösterilmeyen Fettah Hoca gibi din adamlarına da yer verilmiştir.

Belli ölçüde güdümlü eser özelliği göstermekle birlikte, bütün bu örnekler çerçevesinde Yeşil Gece romanını Polat'ın da vurguladığı gibi tezli roman olarak değerlendirmek daha doğru olur kanısındayız. "Reşat Nuri'nin bu eseri, tez romanı olarak görülebilir. Fakat tezin sağlam dayanaklar üzerine oturtulmadığını ve bir sonuca bağlanmadığını belirtmekte yarar var." (Polat, 2009).

Güntekin, doğrudan dine eleştirel bakmaktan çok, dini temsil ettiklerini söyleyenlere karşı bir tavır içerisinde. O aynı zamanda değişmeler karşısında kılık değiştiren, düşünce ve inançlarının gereği olarak dik duramayan ya da açıkça mücadele edemeyip sinsice çalışan din adamlarını da eleştirmektedir. Romanın özellikle sonunda yeterince başarılı bulmadığı inkılapçılar da dolaylı olarak eleştirilmektedir. Şahin öğretmen, "inkılap denen şey bir gecede olmuyor" sözleriyle yapılan inkılapların da alt yapısı hazırlanmadan gerçekleşmesini ve insanların da birden bire farklı kalıba sokulmasını eleştiriyor gibi gözükmektedir.

Dolayısıyla *Yeşil Gece* sadece gericiyle değil aynı zamanda cumhuriyet ideolojisini temsil ettiklerini iddia edip de başarısız olanlar ile de bir hesaplaşma romanıdır denilebilir. Bu bağlamda eser tezli bir roman olarak daha öne çıkmaktadır.

5.İdeal Devlet Okulu Öğretmenleri

Eğitim ve öğretim toplumların geleceği için ne denli önemli ise, toplumu oluşturacak genç nesilleri kişilikli, dürüst, hoşgörülü, özgür düşünceli ve toplumunun gelişmesine katkıda bulunacak bireyleri yetiştirecek öğretmenlerin tutum ve çalışmaları da o denli önemlidir. İyi yetişmiş öğretmen, toplum için en büyük kazanç iken, kendisini iyi yetiştirmemiş, kişiliği gelişmemiş, değişik güçlere boyun eğen ve gelişme karşıtı öğretmen toplumun geleceği açısından büyük kayıp demektir.

Zola, öğretmenin toplumdaki önemini, karşılaştırma yaptığı birçok öğretmen aracılığı ile okura göstermeye çalışmaktadır. Jonville köyünün tutuculara boyun eğen, görevinin sorumluluğunu yerine getirmeyen öğretmeni Jaufre ile toplumu aydınlatmaya çalışan öğretmeni Marc; Moreux köyünün öğrencilerinin geleceği için çaba sarf edip halkı aydınlatması gerekirken tersine gerici güçlerin yönlendirmesine göre hareket eden öğretmeni Chagnot ile köyün kalkınması için hamal gibi çalışan öğretmeni Férou ve Maillebois İlkokulu'nun kişisel çıkarları doğrultusunda hareket eden öğretmeni Rouzaire ile kız öğrencilerini özgür düşünceli yetiştirmeye çalışan öğretmeni Mazeline sürekli karşılaştırılarak verilmektedir. Bu örnekler yoluyla öğretmenin, nesillerin yetiştirilmesi ve halkın aydınlatılmasındaki önemi ortaya konulmaktadır.

Roman kahramanı Marc öğretmenin fiziki portresi şöyle çizilmektedir: zayıf, uzun yüzlü, geniş alınlı, iri dudaklı, ince sakallı ve bıyıklı. Marc'ın geniş alınlı fiziki portresi onun zeki olduğunu, ayrıca uygar toplum yaratma uğraşısı ise idealist bir öğretmen olduğunu göstermektedir. İnsanların eğitim yoluyla, cehaletten ve yoksulluktan nasıl kurtulabileceklerini gösterir. İnsanlara sevgiyle yaklaşan, özgür düşünceli, hoşgörülü, gelişme ve adalet yanlısı bireyler ve demokrasi yanlısı ileri toplumlar yaratma ideali doğrultusunda

sürekli çalışan bir öğretmendir. Marc öğretmen toplumda din, ırk ayrımcılığı yapılmadan kardeşliğin hüküm sürmesi için uğraş vererek toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına çalışır. Marc, aydın görüşlü bir öğretmen olarak inanç ve düşünce özgürlüğünden yanadır: *"Karisına karışmazdı. Kiliseye yeniden gitmek istese, düşünce özgürlüğüne olan saygısı yüzünden karşı durmaya kalkmazdı."* (G.I, 2003: 191). Ancak dinin yobazlık olarak uygulanmaya çalışılmasına veya kişisel ya da belli çevrelerin çıkarları uğruna kullanılmasına karşıdır. Marc, tarikatçı rahiplerin Maillebois kasaba halkını zehirleyip köleleştirdiklerine inanır ve onlara karşı Simon davası aracılığı ile mücadele başlatır. Papazların örtbas ettiği Zéphirin cinayetinden hareketle, Marc'ın eşinin büyük annesinin de genelde devlet okulu öğretmenlerini, özelde ise Simon'u suçlaması nedeni ile aile huzuru kaçır. Ailesini kaybetme pahasına da olsa haksızlığa karşı durup, suçsuzun yanında yer almayı yeğler. Marc öğretmen, suçlanan kim olursa olsun gerçeğin ve adaletin savunucusudur ve bu uğurda uğraş verir. Her koşulda mazlum ve haklının yanında yer alırken, zalim ve haksızlara karşı savaşıır.

Jonville köyünde bayan öğrencilerin ilkökulu öğretmeni olan Mazeline de özgür düşünceli ve ileri görüşlü bir öğretmendir. Marc gibi o da özellikle köydeki kız öğrencileri aydın bireyler olarak eğitmeye çalışır. Her iki öğretmen de öğrencilerini sevgiyle yetiştirip hayata hazırlarlar. Kilise papazı Rahip Cognasse'ın ancak kiliseye bağlı insanların iyi insanlar olabileceği düşüncesine karşı, söz konusu öğretmenler, bilim ve akli rehber edinelere de iyi insan olabileceklerini gösterirler. Marc ve Mazeline, bilinçli bir halk yaratabilmek için mesai dışında da eski öğrencilerine ve diğer yetişkinlere dersler vererek onları hayata hazırlamaya çalışırlar. Daha o yıllarda Zola'nın ideal öğretmen kahramanları hayat boyu eğitim anlayışını uygulamaya çalışırlar: *"Marc da Mazeline'i örnek almış, haftada üç akşam eski öğrencilerini okulda topluyor, onlara hayat için gerekli bilgiler veriyor."* (G.II, 2003: 84).

Moreux köyü ilkökulu öğretmeni Férou da toplumun aydınlık geleceği için çalışan, haksızlıklara karşı koyan, insanlar arasında ayırım yapmayan bir öğretmendir. Férou da, kendi öğretmenlik yaptığı köyde canla

başla çalışır. Toplumun tutucular tarafından sömürülmesine karşı uğraş verir.

Maillebois ilkokulu öğretmen yardımcısı Mignot da idealist öğretmenlerdendir.

Laik devlet öğretmen okulunda yetişmiş Yahudi asıllı Simon öğretmen, aldığı sevgi ve evrensel kardeşlik değerlerine dayalı eğitim sayesinde farklı ırk ve dinden olmasına karşın, ülkesinin ileri toplum olması için çaba harcayan iyi bir öğretmendir. Eşinin yeğeni Zéphirin'in anne ve babası ölünce ona sahip çıkıp yardımcı olur.

Simon'un suçsuz olduğu ve Zéphirin'in ırzına geçen Hristiyan Kardeşler Din Okulu öğretmeni Gorgias olduğu ortaya çıkınca Marc'ın hanımı Geneviève küçük oğlu ile birlikte evine kocasının yanına döner. Tarikatçı papazların hak ve hakikatten uzak, topluma ne denli zararlar verdiğinin farkına varır. Bu değişimde öğretmen kocası Marc'ın davranış ve düşüncelerinin büyük etkisi olur. O da kocası gibi öğretmen olup genelde toplumu, özelde ise kadınları aydınlatma ve bilinçlendirmeyi hedefler. Bu amacına ulaşmak için, Jonville köyünde kızlar okuluna öğretmen olarak atanır.

Marc'ın kızı Louise küçük bir öğrenci iken dahi babası gibi sağlam kafalı, gerçeğe ve adalete âşık bir kızdır. Çağdaş eğitimden nasibini alan Louise, öğretmen olduktan sonra da Simon'un öğretmen olan oğlu ile evlenir ve birlikte yarının aydın Fransız toplumunu oluşturacak demokrasi yanlısı nesiller yaratmaya çalışırlar.

Öğretmen lisesi müdürü Salvan da toplumun geleceği için yoğun çaba sarf eden ve görevinin sorumluluğunda olan bir eğitimcidir. Akademi müfettişi Le Brazer toplumu geriye götürmeye ve insanlar arasında kin ve düşmanlık tohumları eken yobaz rahiplere karşı mücadele eden öğretmenleri destekleyen ve ileri toplum yaratma uğraşı içerisinde olan eğitim ordusunun komutanlarından biri olarak tanıtılır.

Güntekin de şiddete, korkuya ve ezbere dayalı eğitimi eleştirmektedir. Komiser Kazım Efendi'nin oğluna Şahin'den önceki öğretmeni dayak atar, "bundan adam olmaz." der, oysa çocuk uyanık zekâsı olan meraklı ve hareketli bir öğrencidir. Komiser Kazım eski öğretmenin dediklerinin doğru olduğunu sanıp çocuğuna

inanmaz. Şahin öğretmen, Komiser Kazım Efendi örneğinde anlar ki görevi sadece öğrencilerini değil aynı zamanda halkı da aydınlatmaktır: "*Şahin Efendi, Sarıova'daki vazifesinin hududunu zaten geniş tutmaya karar vermişti. Onun fikrinde iptidai hocası sade çocuklarla değil, onların babaları, anaları olan daha büyük çocuklarla da uğraşmalıydı...*" (Y.G., 1990: 83). Aynı düşünce ile Gerçek romanında Marc öğretmen ile meslektaşı bayan öğretmen Mazeline okul öğrencileri dışında halkı aydınlatmaya yönelik de dersler verirler. Şahin Efendinin baş öğretmen olduğu Emir Dede ilkokul'u resmi devlet okuludur ve bu okulda, Şahin dışında sekiz öğretmen daha vardır. Şahin öğretmen mücadelesine öğretmenleri aydınlatmakla başlamak ister. Toplumu aydınlatıp bilinçlendirerek tutucuların ve din bezirgânlarının etkisinden kurtaracak nesiller yetiştirmeyi hedefler: "*Sekiz, on yıl içinde, hak ve hakikatin kuvvetiyle, Sarıova'da, şöyle ses çıkaracak, müderris Züftü Efendinin yıldızını az çok karartacak bir nesil yetiştiririm.*" (Y.G., 1990: 63).

Şahin öğretmen, orta boylu, zayıf ve sakallıdır. Sağlam kafalı, ancak çekingen bir köy çocuğudur. Şahin öğretmenin çekingen yapısı hem yetiştiği köy, hem de eğitim gördüğü medrese ortamının katı gelenekleri ve baskıcı anlayışını göstermektedir. Medresede geçirdiği çocukluk yılları betimlenirken sefil kıyafetli yoksul birisi olarak tanıtılır. Yeni bir ortam veya yaşama adım atma konusunda çekingendir. Ancak bir o kadar da azimli ve idealisttir. Babası onu iyi eğitim görsün ve bir gün tüm dünyayı gölgesi altına alacak olan Yeşil Sancağın neferi olsun diye medreseye gönderir. Şahin de merak, daha fazla öğrenme ve araştırma isteği oluşur. Bunun üzerine ileri medreselerin bulunduğu İstanbul'a eğitim görmek üzere gider. Somuncuoğlu Medresesi'nde eğitim görür, orada eğitim görürken kafasında insan, dünya ve ahiret ile ilgili oluşan sorulara cevap bulma, araştırma ve aydınlanma arzusu onun öğretmen okuluna yönelmesine neden olur. Herkes İstanbul'da görev yapmak için can atarken, o İstanbul'a çıkan görev yerini Anadolu'da bir yerle değiştirmek ister. Bu onun alışılmış düzene aykırı bir tip olduğunu gösteren önemli bir örnektir. Anadolu'ya göreve gidip bir yandan gerici ve çıkarıcı güçlerle mücadele ederken bir yandan da ilerleme yanlısı nesiller yetiştirmek suretiyle

toplumun gelişmesine katkıda bulunacağı inancındadır. "Ülkeyi aydınlığa çıkarmanın yolunun bilgili bir toplum ve yeni bir aydın tipi oluşturmaktan geçtiğinin farkında olan idealist öğretmen Şahin Efendi'nin hikâyesinin anlatıldığı *Yeşil Gece* romanında da Reşat Nuri Güntekin, kahramanlarını ortaya koyarken, onların beden özellikleri, fiziksel yapıları, toplumsal durumları ve yaşadıkları çevreyle birlikte psikolojilerini de ortaya koyma yoluna gitmiştir." (Çonoğlu, 2011: 478).

Gerçek romanının kahramanı Marc öğretmen hiçbir dine bağlı olmadığını belirtirken, Şahin öğretmen kendisini İslamiyetin ruhuna sadık kalmış bir hakiki Müslüman olarak tanıtır: "O, sadece din ve şeriat meselelerine olan vukufunu halka teslim ettirmek, kendisini hurafe düşmanı olmakla beraber İslamiyetin ruhuna sadık kalmış bir hakiki Müslüman olarak tanıtmak istiyordu." (Y.G., 1990: 127). Şahin öğretmen örneğinde yazar ilim ile imanı, gelişim ile inancı bir noktada buluşturmak istemiştir. Güntekin'e göre, aydınlanma dine karşı değildir, ancak dini kendi çıkarları uğruna yorumlamaya ve dinin kişisel çıkarlara alet edilmesine karşı bir bilinçlenmedir. Şahin öğretmenin amacı dinsiz kuşaklar yetiştirmek değil, dinin özüne sadık aydın kuşaklar yetiştirmektir.

Bununla birlikte zaman zaman ruhun ölümsüzlüğü ve ahiret konularında araştırma yaparken dinî konularda Şahin öğretmenin çelişki yaşadığı görülmektedir. Şahin bir yandan müslümanlığın ilk yıllardaki gibi özüne dönülmesi arayışında iken diğer yandan da özellikle cevap bulamadığı ruhun ölümsüzlüğü konusunu araştırırken zaman zaman dinin varlığı konusunda da şüpheye düşer: "Şu halde hepsinin de (dinlerin) insan icadı, insan hayalinin mahsulü olması mümkün değil miydi? Bu takdirde ruhun ebedi hayatından da ümit kesmek lazım gelmez miydi?" Bu da Şahin öğretmenin de dinî konularda yeterince kendisini geliştiremediğini göstermektedir. Ancak bu durumun sorumlusu olarak yine medresede verilen eğitimin yetersizliği gösterilmektedir. Hocalarına yönelttiği bu sorularına yanıt bulamamıştır.

Sürekli takip ettikleri halde Şahin Efendinin bir türlü açığını bulamayan softalar, kötü ünlenmiş bir kadın bulup okula gönderirler. Böylece Şahin öğretmeni onunla basıp

ahlaksızlıkla suçlayarak defterini dürmeyi planlarlar. Ancak bu tuzağa düşmeyen Şahin öğretmen kadının ısrarlarına rağmen herhangi bir ilişki kurmaya yanaşmaz. Bu davranışı onun dürüst olduğu kadar ahlaklı birisi de olduğunu kanıtlar: "Beni sana ahlaksız ve dinsiz bir adam olarak tanıtmışlardı. Ahlaksız olmadığımı anladın, dinsizliğime dair de bir delil görmedin sanırım... Ne arkadaşlara, ne çocuklara din ve itikat aleyhinde tek bir kelime söylediğimi işittin mi?" (Y.G., 1990: 141-142).

Şahin öğretmen davranışlarıyla ülküsüne yakışır bir kişiliğe sahip olduğunu ispatlar. Dindar insanlar arasında gösterilen; ancak softalar gibi olmayıp gerçek imanlı ve vicdanlı bir insan olan Arif öğretmen, softaların oyununu bozar. Bu olaydan sonra Arif öğretmen okulda Şahin öğretmenin safına geçer, ona inanır ve onunla dost olur.

Şahin öğretmenin hümanist kişiliğini yansıtan bir diğer örnek ise türbe yangını olayında Mehmet Nihat öğretmene verdiği destektir. Aslında Şahin öğretmen de Mehmet Nihat öğretmeni idealist eğitimci değil diye sevmez. Ancak ona haksızlık yapılmasına da karşıdır, her şeyden önce ona bir insan olarak gerekli saygının gösterilmesi gerektiği düşüncesindedir. Nihat öğretmen sarhoş iken türbe aleyhine söz söyledi diye, kanıt ve tanık olmadan suçlanmasını doğru bulmaz. Marc öğretmen gibi Şahin öğretmen de insan hakkını savunmanın bir insanlık görevi olduğuna inanır. Gerçeğin ve adaletin yerini bulmasının, kişi ya da bellizümrelerin çıkarlarını korumaktan çok daha önemli olduğunu düşünür: "Kendinizi feda edebilirsiniz, fakat bir ferdin hakkını asla... dedi." (Y.G., 1990: 152).

Lise müdürü, bir yandan meşrutiyet yanlısı ve çağdaş eğitimden yana olduğunu belirtip, mahalle mektebi ve vakıf okullarında verilen eğitimi tek taraflı ve yetersiz bulurken, diğer yandan Mehmet Nihat davasında o da softa hocalarla birlikte hareket eder. Sarıova Milli Eğitim Müdürü ise lise gençliğinin öğretmenlerine karşı gösterdiği tepkiyi doğru bulmayarak müdürü eleştirir. Milli eğitim müdürü Nihat öğretmen lehine tanıklık eder, ancak lise müdürü öğretmenin aleyhine tanıklık eder. Bu tavrıyla milli eğitim müdürü öğretmen atamalarında en yetkili kişi olan akademi müfettişi Le Brazer'e benzemektedir.

Milli eğitim müdürü, mahkemenin umumun kanaatine göre değil, belgelere göre hüküm vermesi gerektiği düşüncesindedir.

Ancak bununla birlikte kasabanın gizli gücü olan köse sakallı Eyüp hoca milli eğitim müdürünü de yönlendirmeye çalışır. Bu nedenle milli eğitim müdürü görevini iyi yaptığına inandığı Şahin öğretmeni yeterince destekleyemez ve kendi fikirlerini açık bir şekilde ifade edemez. "Ali Şahin ve arkadaşları, "eski" zihniyetin temsilcisi olan ve "yeni" mekteplerin değerini halkın gözünde küçültmeye çalışan "softalarla", onların kurduğu "kumpaslarla" ve topluma verdikleri "zararlarla" mücadele etmeye başlamışlardır." (Börekeçi, 2011: 271).

Yunan işgali sırasında Şahin öğretmen, ahaliyi korumak ve gelecek uğruna sarık takıp vaz vermeyi kabul eder. Akli ön planda tutar, duygularına göre hareket etmez. Esir kardeşleri için, insanlığını ve namusunu feda ettiğini söyler. Kasabadaki düşkün ahaliye, Yunan askerleri tarafından öldürülen arkadaşlarından Komiser Kazım'ın ailesine yardımcı olur. "Mahallenin bakkalı, Kazım Efendinin on iki yaşındaki oğluna parasıyla ekmek vermiyordu... Şahin Efendi hiç çekinmeden bu evlere girip çıkıyor, açlara ekmek, hastalara... ilaç götürüyordu." (Y.G., 1990: 210). Gerçek romanında da esnafın terzi dükkânlarına gitmez olduğu, bakkalın ekmek dahi vermediği sanık Simon'un evini sadece kendini iyi yetiştirmiş bir birey olan Marc öğretmen ziyaret eder. Bu süreçte adeta gizli casusluk faaliyetleri gerçekleştirir gibi, Şahin öğretmen Yunanlıların onu komisyonda görevlendirerek verdikleri yetki sayesinde bir Türk yüzbaşıya vaizlik belgesi düzenleyerek hoca kıyafetinde her istediği yere girmesine imkân sağlar. Yakalandığı takdirde öldürülme tehlikesine rağmen, kasabada gizlice dolaşarak bu tür vaizlik belgesini yedi sekiz askere daha verip onların hudut bölgelerine ulaşmalarını sağlar. Şahin on dört ay, ihtiyat ve uyanıklıkla işgal altındaki memleketine hizmet eder.

6.Sorumluluğunun Bilincinde Olmayan Laik Devlet Okulu Öğretmenleri

Baskı altında olduklarını hisseden öğretmenler, kendilerini kabul ettirebilmek ve çıkarlarını koruyabilmek için tutucu güç ve çevrelere karşı iyi davranmak zorunda oldukları düşüncesiyle söz konusu güçlerin arzu ve

istekleri doğrultusunda hareket ederler. Zola, bu tip çıkarıcı ve nemelazımcı öğretmenlerin sunusuna da geniş yer verir.

Gerçek romanında bu tip öğretmenlere en çarpıcı örnek olarak Maillebois ilkokulu öğretmeni bayan Rouzaire verilebilir. Bayan öğretmen Rouzaire kendisini tarikatçı güçlere kabul ettirmek amacıyla öğrencilerini kiliseye ve dinî törenlere götürür. Çünkü öğretmenlik mesleğinde yükselmesinin ya da istediği yere atanabilmesinin tarikatçı güçlere bağlı olduğunu bilmektedir: "Sırtını papazlara dayamıştı, laik öğretimde bile ilerlemek için güçlülerden yana olmak gerektiğine inanmıştı. Aslında ulu Tanrı'yı değil, kendi çıkarlarını düşünüyordu." (G.I., 2003: 309). Daha önce cinayet gecesi çocuk yattıktan sonra hiçbir şey duymadığını söyleyen öğretmen Rouzaire, bu kez ilkokul müfettişi Mauraisin'e gürültüler duyduğunu söyler.

Mesleğinin sorumluluğu doğrultusunda hareket etmeyen çıkarıcı öğretmenlere bir diğer örnek Maillebois kasabası ilkokul müfettişi Mauraisin'dir. İlkokul müfettişi Mauraisin ve papaz Crabot cinayet soruşturması ile ilgili işbirliği yaparak suçlu papazı koruyup suçsuz Yahudi kökenli öğretmen Simon'u suçlu gösterecek bir tezgâh kurarlar. Ayrıca müfettiş Mauraisin, Simon olayında gerçeğin ortaya çıkması ve özgür düşünceli nesiller yetişmesi için çalışan Marc öğretmeni, sınıftan hac sembolünü kaldırdı diye başlattığı ve öğretmen Rouzaire'in de tanıklık ettiği bir soruşturma neticesinde ayrımcılıkla suçlayıp kasabadaki görevinden alınmasını önerir.

Gerçek romanında görevlerinin sorumluluğunun bilincinde olmayan ve çıkarları doğrultusunda hareket eden diğer öğretmenlere örnek ise Marc'ın yerine Jonville köyü ilkokuluna atanan öğretmen Jauffre ile Férou'nun yerine Moreux köyüne atanan öğretmen Chagnot'dur. Cizvit papazlarla birlikte hareket eden bu öğretmenler, dinî tören için kilise çanını çalmaya giderler, ancak çocukların eğitimi ve köylü halkın aydınlanıp gelişmesi için çalışmazlar. Marc, kendisinin yerine atanan öğretmen Jauffre'un on altı yılda köyü daha geriye götürdüğünü görür.

Üniversite rektörü Forbes de gerici güçlerden çekindiği için görevinin sorumluluğunu

yeterince yerine getirmemesi suçlanmaktadır. Rektör, gerici milletvekillerinin de bu güçlerle birlikte hareket etmesi nedeni ile onların istekleri doğrultusunda hareket etmeye başlar. Akademi müfettişi Le Brazer'den tarikatçı yobaz kesimlerin yaptıkları haksızlıkları ve suçları ortaya çıkarmaya çalışan laik devlet okulu öğretmenlerini, söz konusu güçlerin istekleri doğrultusunda görevden almasını ister.

Aynı şekilde üniversite hocaları da gerek gelecekteki çıkarlarını düşündükleri için ve gerekse çevre baskısı nedeni ile tarikatçıların etkisi altına girmekle suçlanmaktadır. Zira, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren laik eğitime papazların ve tarikatların da etkisiyle yeterince ilgi gösterilmemiş, kimi laik okullardaki öğretmenler de gelecek kaygılarından dolayı papaz yanlısı olmuşlardır. (Şeker, 2006: 254).

Yeşil Gece romanında görevinin sorumluluğu bilinciyle hareket etmeyen eğitimcilere en çarpıcı örnek olarak Sarıova lisesi müdürü Talip Bey verilebilir. *Gerçek* romanında kendisinden sıkça söz edilen öğretmen lisesi müdürü Savlan, toplumun değişmesi ve gelişmesi yönünde önemli rol üstlenirken, *Yeşil Gece* romanında kendisinden söz edilen Galatasaray lisesi gibi önemli ve Batı standartlarına göre eğitim veren bir liseden mezun lise müdürü Talip Bey'in düşünceleri Şahin öğretmeni şaşırtır. Şahin öğretmene göre, toplumu değiştirme ve yönlendirme noktasında rehber konumunda olması gereken lise müdürü tam tersine birey olduğunun bilincinde olmayıp kasabada etkili olan güçlerin anlayışı doğrultusunda hareket etmektedir. Siyasal gücü temsilen Cabir Bey'in, softa güçleri temsilen de Züftü hocanın etkisi altındadır. *Gerçek* romanında öğretmen lisesi müdürü Savlan ayrımcılığı körükleyen siyasetçi ve papazları eleştirip, kardeşçe yaşayan nesiller yetiştirmeyi hedeflerken, *Yeşil Gece* romanında lise müdürü tam tersine dinî ayrımcılık noktasında müderris ve siyasetçilerle aynı düşüncededir. Türbe yangını davasında çıkarı uğruna gerici güçlerle birlikte hareket eder. Oysa bu lise müdürü aslında meşrutiyet yanlısı olarak tanıtılmaktadır. Nihat öğretmenin aleyhine tanıklık etmesinin nedeni böylece softaların gözüne girerek milli eğitim müdürlüğüne yükselmeyi planlamasına bağlanır. Bunlar bir

lise müdürünün kişisel çıkarı uğruna, ayak oyunlarına alet olmasının göstergesidir.

Hafız Eyüp Hoca'nın yönlendirmeleri doğrultusunda hareket eden müfettiş Hulusi Bey de olumsuz eğitimci tipine örnek olarak verilmektedir. Hafız Eyüp'ün Emir Dede ilkokulunu yok etme ve Şahin öğretmenin defterini dürme planlarına hizmet eder, müfettiş Hulusi Efendi. *Gerçek* romanında öğretmen lisesi müdürü olmak için tutucu rahiplerle işbirliği yapan müfettiş Mauraisin gibi, müfettiş Hulusi Efendi'ye yobaz güçlerle işbirliği yapması karşılığında öğretmen lisesi müdürlüğü vaat edilir: "*Son zamanlarda Eyüp Hoca'nın tavsiyesi ile İlk T edrisat Müfettişliğine tayin edilen Hulusi Efendi isminde bir softa iki günde bir Emir Dede'ye damlıyor, hocalar ve çocuklarla konuşuyor ve not alıyordu... Müfettişe el altından Darümuallimin müdürlüğü va'dedilmişti.*" (Y.G., 1990: 126-129).

Her iki romanda da öğretmenler özgür düşünceli ve softa kesimle işbirliği içerisinde olanlar diye iki gruba ayrılmaktadır. Softalarla işbirliği yapan öğretmenler, meslektaşını softalara jurnallerler. Aynı yaklaşım *Gerçek* romanında da vardır. Böylece her iki yazar da devlet okulunda çalışıp da cumhuriyetin erdemlerinin bilincine varamamış öğretmenleri de eleştirmektedirler.

7.Sonuç

Zola'nın *Gerçek* romanını başarılı kılan önemli unsur, masum bir insan olan Simon öğretmenin suçlanmasına neden olan tarikatçı rahiplerin softalıklarını eleştirmekle birlikte, devlet kiliselerinde görevli doğruluk ve adalet yanlısı papazların olumlu yönlerinin de sunulması, tüm papazların kötü olarak yansıtılmamasıdır. Aynı şekilde, laik devlet okulu öğretmenleri de sunulurken tüm öğretmenler iyi insan olarak verilmeyip, görevini iyi yapanların yanında görevi ile bağdaşmayan çıkarıcı davranışlar sergileyen öğretmenlere de yer verilmesidir. Zola, sosyalist anlayışa sahip bir yazar olduğu halde din adamlarına karşı topyekün olumsuz bir tutum sergilememektedir. Din adamlarını sunarken, onları daha yalın biçimde insan olarak objektif bir bakış açısıyla iyi ve kötülerini bir bütün halinde ancak farklılıkları göstererek vermektedir. İyi papazları olumlu yanlarıyla, softa, düzenbaz

ve dini çıkarlarına alet eden papazları da olumsuz yanlarıyla vermek suretiyle romanını ideolojisine mahkûm güdümlü bir yapıt haline sokmamıştır. Stendhal'in "roman, tıpkı kalabalık bir caddede dolaştırılan bir ayna gibidir" deyişi doğrultusunda Zola'nın romanı din adamlarını, öğretmenleri ve toplumu her yönüyle yansıtmaktadır, bu özellik yapıtı evrensel ve ölümsüz kılmaktadır.

Güntekin'in *Yeşil Gece* romanında önemli bir toplumsal sorun olan medeniyet çatışması ve uygar bir toplum yaratma bağlamında din görevlileri ve yeni mektep öğretmenleri karşı karşıya getirilirken hemen hemen bütün din adamları olumsuz tipler olarak gösterilmektedir. Hocalar, eğitim ve gelişme düşmanı softalar olarak tanıtılmaktadır. Ancak öğretmenler sunulurken aynı yöntem izlenmeyip olumlu öğretmen tiplerinin yanında olumsuz tiplere de yer verilmektedir. Roman, bir ayna olduğu gerçeği çerçevesinde değerlendirilirse, buradan çıkan sonuç *Yeşil Gece* romanında Güntekin bu aynayı din adamlarından sadece olumsuz olanlarının üstüne tutmuştur, ancak öğretmenleri tanıtırken daha objektif davranmıştır. Oysa yazar topyekün din hocalarını yobazlıkla suçlamak yerine, o devrin tarihsel olaylarından hareketle din hocaları konusunda bir genellemeye gitmekle birlikte

olumlu örneklerle de yer vermek suretiyle okur nezdinde daha inandırıcı olabilirdi. Bununla birlikte hakkında pek olumsuz bir şeyden söz edilmeyen Fettah Hoca'ya, örnek dindar insan olarak Arif öğretmen gibi insanlara da yer verilmesi, ayrıca romanın birçok yerinde Şahin öğretmenin dine inanan, islamiyetin ruhuna sadık bir kişi olarak tanıtılması, Güntekin'in romanının belli ölçüde tek bir ideolojik anlayışın dayatıldığı bir eser olmadığı izlenimini de uyandırmaktadır. Bu da *Yeşil Gece* romanını güdümlü sınıftan çok tezli roman sınıfına yaklaştırmaktadır diyebiliriz.

Sonuç olarak Zola ve Güntekin'in amaçları dinleri kötü göstermek değil, din adına hareket ettiklerini iddia eden din adamlarının toplumda sergiledikleri olumsuzlukları, tutarsızlıkları ve ahlaksızlıkları ortaya koymaktır. İki yazar da dinin özü doğrultusunda hareket etmeyip toplumda insanlara ve farklı düşünenlere sevgi ve hoşgörüyle yaklaşmayan, insanları ötekileştiren, belli bir grubun veya kendisinin çıkarları doğrultusunda hareket eden din hocalarını eleştirmektedir. Ayrıca mesleğinin sorumluluk bilinciyle hareket eden örnek öğretmenlerden övgüyle söz ederken, görevi ile bağdaşmayan davranışlar sergileyen öğretmenlere karşı da tavır almaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Achard-Bayle, G. (2001). "Faits de langue, faits de texte... effets de fiction: des désignations dans les "dispositifs fictionnels", **Revue Fabula**, <http://www.fabula.org/effet> (15.07.2006).
- Çonoğlu, S. (2011). «Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beden Yapısı, Bedensel Davranışlar ve Kişilik İlişkileri Üzerine Bir Çözümleme (-Halide Edip Adıvar "Sinekli Bakkal"-Yakup Kadri Karosmanoğlu "Yaban"- Reşat Nuri Güntekin "Yeşil Gece")», *Turkish Studies*, 6/4, 475-496.
- Darcos, X, Agard, B. ve Boireau, M.-F. (1986). **XIXe Siècle En Littérature**, Hachette, Paris.
- Emil, B. (1984). **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası**, İstanbul Üniversitesi Yay, İstanbul.
- Erol, B.Y. (2012). «Reşat Nuri ve Yeşil Muamması», *Kandil Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 16, 1-3.
- Gülendam, R. (2010). "Bazı Cumhuriyet Dönemi Romancılarının Dine ve Din Adamına Bakışı", *Uluslararası Samsun Sempozyum*, Samsun 26-28 Kasım 2010.
- Güntekin, R.N. (1990). **Yeşil Gece**, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Kaplan, R. (1997). **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mitterand, H. (1990). **Zola, L'histoire Et La Fiction**, Puf, Paris.
- Mitterand, H. (1995). **Zola-La Vérité En Marche**, Gallimard, Paris.
- Naci, F. (1995). **Reşat Nuri'nin Romancılığı**, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Oğuzhan B. ve Ülkü A. (2011). "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Romanının Toplumsal Ve Siyasal İşlevi Üzerine Bir İnceleme: Yeşil Gece ve Yaban", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 32, 260-278.
- Pages, A. (2008). Émile **Zola-De J'accuse Au Panthéon**, Editions Lucien Souny.
- POLAT, F. E. (2009). YEŞİL GECE, WWW.DENEMEYAZILARI.COM/YESIL-GECE.HTML (11.07.2009).
- Stendhal, H. B. (2011). **Le Rouge Et Le Noir**, Michel Lévy Frères.
- Şeker, B. ve Durmuş, M. (2009). "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Fransız Edebiyatından İzler", *Turkish Studies*, 4 /1, 561-590.
- Şeker, B. (2006). "Yeşil Gece ve Gerçek", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 23/1, 243-256.
- Yalçın, A. (1992). **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı**, 2. Baskı, Günce Yayınları, Ankara.
- Yavuz, H. (2008). **Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar**, 2. Baskı, YKY, İstanbul.
- Zola, E. (2003). **Gerçek**. (Çev: E. Alkan), Bordo Siyah, İstanbul.
- www.belgeler.com/Blg/Hpk/Edebi-Akimlar (03.03.2012).
- www.yasamvesaglik.com/.../32976-Resat-Nuri-Guntekin-Edebi-Kisiligi... (5.10.2011)